

KISKÖRÖS MÚLTJÁBÓL

A kiskőrösi történetírás hivatalos lapja — Várostörténeti folyóirat — Megjelenik kéthavonta — ISSN 2676-8461

Előfizetési árak:
Szabadon hozzáférhető
www.psvkkiskoros.hu

Felelős szerkesztő: Turán István
Felelős kiadó: Turán Istvánné
Kiadja: Petőfi Sándor Városi Könyvtár
6200 Kiskőrös, Petőfi tér 4/b

A lap szellemi részét illető közlemények
a szerkesztőséghez küldendők:
konyvtar@psvkkiskoros.hu

A tartalomból: Turán István – „Ki legyen a vivát?” - Az első képviselőválasztások a kiskőrösi választókerületben 1920-ban;
Bella Tibor Zoltán – Elvándorlás Kiskőrösről 18. században; Turán István – 50 éve nyilvánították várossá Kiskőröst.
A várossá építés fényképei - Első rész; Lapszemle – Miről írt a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?

„Ki legyen a vivát?”

– Az első képviselőválasztások a kiskőrösi választókerületben 1920-ban –

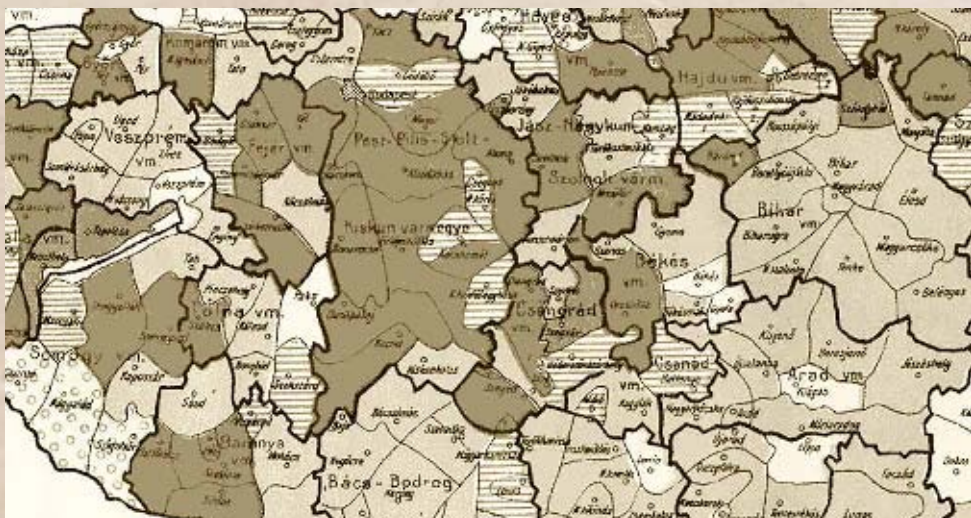
Rövid áttekintés: Kiskőrös választókerületei 1848-1920

Az alcím talán némi magyarázatra szorul, önálló kiskőrösi választókerület 1920 előtt ugyanis nem létezett. Illetve, ha egészen pontosan akarnánk fogalmazni, akkor azt mondhatnánk, hogy mindössze papíron létezett. Megint másként fogalmazva a körzet korábban létezett, de Kiskőrös nem volt nemhogy a központja, még a része sem. Amikor pedig megszületik az új kerület az Osztrák-Magyar Monarchia korában már nem jut neki különösebb szerep, hiszen az utolsó rendes parlamenti választásra még jóval a háború előtt, 1910-ben került sor. S bár 1913-ban az országgyűlés új választójogi törvényt fogadott el, ez a hadi események miatt életbe soha nem léphetett.

A dualizmus időszakában egy választójoggal rendelkező kiskőrösi férfinak, amennyiben élni kívánt szavazati jogával, innen harminc kilométerre, Dunapatajra kellett utaznia, hogy az általa preferált jelöltet támogathassa (Kiskőrös ekkoriban a dunapataji választókerülethez tartozott). Ennek a beosztásnak történelmi okai voltak, megértéséhez némileg érdemes visszapillantunk az első népképviselői országgyűlés időszakába. A márciusi forradalmat követően az uralkodó által szentesített áprilisi törvények közül az 1848. évi V. törvénycikk rendelke-

zett a választójogról, a választásokról és legalábbis az országgyűlésbe megválasztható képviselők számát tekintve, a választókerületekről.¹ A nagyobb városokban és a vármegyékben a törvény által meghatározott számú kerületet kellett kialakítani, s ez már a törvényhatóságok feladata volt. A kialakítás során több szempont figyelembevételével a városokban nagyjából 20 ezer, a vármegyékben 30 ezer lakosra jutott egy-egy önálló választókerület.² 1848-ban Pest-Pilis-Solt vármegye összesen 10 követet küldhetett a törvényhozásba, ennek nyomán alakították

ki (állították helyre) az 1867-es kiegyezést követően is megmaradó beosztást. Ezek voltak az abonyi, az alsó-dabasi, a (duna)kecelei, a dunapataji, a dunavecsei, a gödöllői, a monori, a ráckevei, a szentendrei, és a váci kerületek.³ A szabadszállási választókerület (Kunszentmiklós és környéke, itt indult Petőfi Sándor költő) ekkor nem a vármegyéhez, hanem az ún. Jász-kun kerülethez tartozott, azonban az 1877. évi X. törvénycikk már a megyéhez csatolta, Fülöpszállás központtal.⁴ Ez a rendszer lényegében 1918-ig fennmaradt.

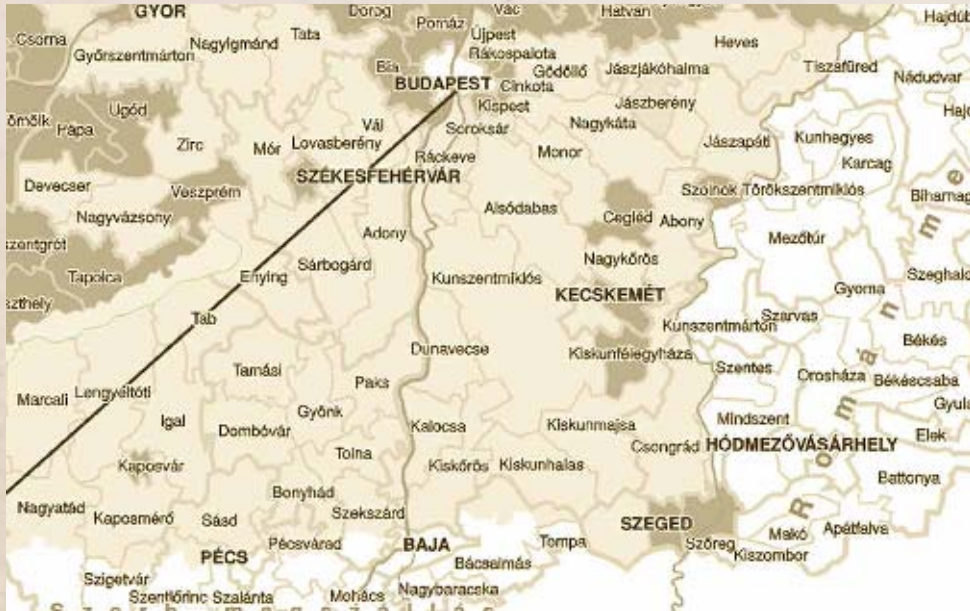
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye választókerületei 1910-ben (Internet)

¹ 1848. évi V. törvénycikk. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D27>
Utolsó letöltés: 2022. május 11. 9:55

² Szabó Pál Csaba: Országgyűlési választókerületek a dualizmus kori Magyarországon. In: *Acta Universitatis Szegediensis: acta historica*, Szeged, 2002, 59-82. o.

³ Csizmadia Andor: *A magyar választási rendszer 1848-1849-ben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963, 290. o.

⁴ 1877. évi X. törvénycikk. Forrás: Magyar Törvénytár, 1877-1878. évi törvénycikkek, Budapest, 1896. 18. o.

Választókerületek beosztása 1920-ban (BTK TTI)

A rövid kitekintést követően térjünk vissza a már említett 1913. évi XVI. törvényekre, amely számos ponton új alapokra helyezte volna az országgyűlési képviselők választását. A történelmi Magyarország összszakosságának rendkívül csekély hányada, mindössze 6%-a rendelkezett választójoggal, ennek a törvénynek az értelmében ez a szám 8-9%-ra bővült. Az aktív választójog terén bevezette a műveltségi, értelmi cenzust. A középiskolai végzettséggel rendelkező férfi állampolgárok szavazati jogát a 24, a többiekét pedig a 30. életév betöltéséhez kötötte. Akik azonban csak az elemi iskola hat osztályát végezték el, adócenzus alá is estek. A jövedelmi, vagyis adócenzus váltotta fel a korábbi vagyoni cenzust. Jelen esetben számunkra a leglényegesebb tétel a 21. §-ban található, miszerint „a választókerületek és székhelyük megállapításáról külön törvény rendelkezik.”⁵ Ez a jogszabály a következő évben elkészült, az 1914. évi XV. törvény cikk a régi Magyarországon 435 választókerületet állapított meg, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében 22-t. Itt találkozhatunk először az önálló kiskőrösi kerülettel.⁶

Mivel a választójogi törvény a gyakorlatban soha nem lépett hatályba, ezért valóban csupán „papíron” létező kiskőrösi kerületről volt szó. A kialakítás mai szemmel némileg érdekesnek tűnhet, hiszen ide tartoztak a dél-pest megyei régió kistelepülései közül

Bajaszentistván, Császártöltés, Érsekcsanád, Hajós, Kecel, Kiskőrös, Nemesnádudvar, Sükösd és Szeremle. Tulajdonképpen a régi keceli kerület egészült ki Kiskőrös központtal, azonban közigazgatásilag ezek a települések a kiskőrösi járás részei voltak. Annál feltűnőbb, hogy a járás többi (a járásközponthoz közelebb eső) települése más helyre lett beosztva: Akasztó a dunavecsei kerülethez (ide került a korábbi központ Dunapataj is), míg Bócsa, Soltvadkert, Prónayfalva (Tázlár) Csengőd, és Páhi a kunszentmiklósi kerülethez tartoztak.⁷

A Károlyi-forradalmat követően ismét nagymértékű változások történtek, az 1918. évi I. néptörvény a választási jogosultságot széles körben kiterjesztette, ennek értelmében először jutottak szavazati joghoz a nők is. 1913-as elődjéhez hasonlóan ez a törvény sem lépett életbe soha, 1919 márciusának végén ugyanis a szociáldemokraták és a kommunisták kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Áprilisban ún. tanácsválasztásokat tartottak, majd a megválasztott munkástanácsok küldöttei közvetve döntöttek a vármegyei és az országos küldöttekről. A kommun parlamentjében, a Tanácsok Országos Gyűlésében Kiskőröst és térségét a helyi baloldali fiatal vezető személyisége, dr. Schwarcz Ferenc ügyvéd „fej munkás” képviselte.⁸ Schwarcz életéről keveset tudunk. Vagyonos polgári zsidó családba született Kiskőrösön,

majd a jogi egyetem elvégzését követően 1913 körül bekapcsolódott a helyi szociáldemokrata mozgalomba, 1919-ben pedig már vezető szerepet töltött be. A parlamentben a napló bejegyzései szerint mindössze egyetlen alkalommal próbált meg felszólalni a lakóházak és kiskereskedelmi egységek „kommunizálásával” (ti. államosításával) kapcsolatban, ám az ülést levezető elnök hamar belefojtotta a szót, jelezve Schwarcz-nak, hogy ezeket a kérdéseket már korábban tárgyalták.⁹ A proletárdiktatúra alatti tevékenysége miatt a bukás után emigrált, előbb Szabadkára, majd Moszkvába távozott. A visszaemlékezések szerint az ő általa nyújtott információk nagyban hozzájárultak 1919. június végén a vörös terrorkülönítmény által elkövetett kiskőrösi gyilkosságokhoz, és a település megsarcolásához.¹⁰

A Tanácsköztársaság „dicsőséges 133 napját” követően Friedrich István kormánya idején született meg az 5.988/1919. sz. M. E. rendelet, amely pontjait tekintve a Károlyi Mihály idején elfogadott választási törvényhez hasonlóan definiálta a választójogot, s bár a férfiak életkorát 21-ről 24 évre emelte, még így is az ország lakosságának 40%-át juttatta szavazati joghoz, ráadásul a nők is az urnákhoz járulhattak. A rendelet a dualizmus idejének nyílt szavazási formáját megszüntette, és először bevezette a titkos szavazást. A választásokat 1920 januárjának végén kellett megtartani, s ennek a felálló Nemzetgyűlésnek a feladata lett volna egy új választójogi törvény megalkotása. Működését éppen ezért mindössze két évben határozták meg, remélve, hogy addig megszületik az új jogszabály.¹¹ Végül nem így történt.

Az 1920-as nemzetgyűlési választások

A győztes antant hatalmak elvárásai között szerepelt, hogy a békekötés mielőbbi megvalósulása érdekében egy koalíciós kormányt kell létrehozni. Mivel Friedrich István kormányát nem ismerték el legitim végrehajtó hatalomnak, ezért annak lemondását követően megalakult a Huszár Károly vezette kabinet, amely 1919. november 24. és 1920. március 15. között irányította Magyarországot. Elsődleges feladata a választások lebonyolítása lett. Mivel 1920 január végén, amikor sor került a választásokra, az ország déli része szerb, a Tisztántúl pedig román meg-

⁵ 1913. évi XIV. törvény cikk. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91300014.TV&searchUrl=/ezer-ev-torveny%3Fpagenum%3D37> Utolsó letöltés: 2022. május 11. 10:34

⁶ 1914. évi XV. törvény cikk. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91400015.TV&searchUrl=/ezer-ev-torveny%3Fpagenum%3D37> Utolsó letöltés: 2022. május 11. 10:41.

⁷ Uo.

⁸ *Kiskőrös és Járása*, 1919. május 4.

⁹ A Tanácsok Országos Gyűlésének naplója, 1919. I. kötet. 1919. június 14. - 1919. június 23. 260. o.

¹⁰ „Ki gondolta volna, hogy valaha Kis Kőrösön még szocialista mozgalmak is lesznek?” Agrárszocialista és szociáldemokrata mozgalmak Kiskőrösön a századfordulón. In: *Kiskőrös Múltjából* 2021/5. sz. 1-8. o.

¹¹ 5.988/1919. sz. ME rendelet. Forrás: *Rendeletek Tára* 1919, Budapest, 1919, 879. o.

szállás alatt állt, így ez több lépésben történt meg. Január 25–26-án a trianoni Magyarország területének nagyobb részén sor került a képviselők megválasztására. Több kisebb párt mellett két nagyobb indult a nemzetgyűlési választásokon: az Országos Kisgazda- és Földműves Párt, illetve a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP). Az 1919. október végén megalakult KNEP egy városi bázisú, legitimista és katolikus pártnak tekinthető. A vidéki bázissal rendelkező, a mezőgazdaságból élők érdekképviselőre törekvő, főként protestáns és szabadkirályválasztó Országos Kisgazda- és Földműves Párt tömörítette a kisgazda irányzatokat. A szavazást követően a Kisgazdapárt szerezte meg a képviselői helyek 48%-át, 78 mandátumot. A KNEP csaknem ugyanilyen eredményt ért el, 73 mandátumot kapott. A Kisgazdapárt alapvetően ott volt sikeres, ahol a mezőgazdaságból élő lakosság volt domináns (Alföld, Kisalföld, Dél-Dunántúl). Budapesten és törvényhatósági jogú városokban szinte mérhetetlen volt. A KNEP ezzel szemben Budapesten, a törvényhatósági jogú városokban és – kifejezetten a legitimista irányultsága miatt – Vas, Zala és Sopron vármegyékben ért el komoly eredményeket. A román hadsereg 1920 tavaszán vonult ki a Tiszántúlról. A választásokat így ezt követően, június–július folyamán tartották meg, a szerb megszállás után a déli országrészben 1921 október végén, IV. Károly király második visszatérési kísérletével szinte egy időben bonyolították le.¹²

A régi dunapataji választókerület utolsó, még a Függetlenségi Párt színeiben megválasztott képviselője, a gyógyszerész és kiváló sportdiplomata Muzsa Gyula 1920-ban nem az új kiskőrösi, hanem a kalocsai kerületben indult el kisgazda programmal. A Monarchia fölbomlásával okafogyottá vált függetlenséginek lenni, a térségben a korábbi párt helyét a kisgazda eszmék veszik át. Muzsa korábbi győzelmei ellenére nem lett a párt hivatalos jelöltje, sőt a *Nemzeti Újság* például 'önjelöltnek' minősítette.¹³ Létezik olyan forrás, amely szerint az Egyesült Kisgazdapárt képviselőjében indult, de sokorópátkai Szabó István pártja már 1919-ben elhagyta az 'egyesült' jelzést, majd csatlakozott nagyatádi Szabó István pártjához. A sajtó többsége egyszerűen csak kisgazdaként határozta meg Muzsa pártállását. Mivel csak a harmadik helyen végzett, így a pótválasztásba sem ju-

tott be, ezzel aktív politikusi karrierje véget ért, s ezen nem sokat változtat az a tény sem, hogy 1927-ben Horthy az elsők között nevezte ki az újjászervezett felsőházba.¹⁴

Muzsa Gyula döntése, miszerint a kalocsai választókerületben próbáljon szerencsét, az eredmény dacára logikus lépés volt. Egykori kerületének jó része ide tartozott, mint korábban említettük, a kiskőrösi választókerület tulajdonképpen a régi (duna)keceli kerületnek a Kiskőrössel való kibővítését jelentette. Nem meglepő módon itt is a kerület, ha úgy tetszik, régi képviselője jelentette

Meskó Zoltán képviselőjelölt 1920-ban
(ADT)

be indulását először (ugyancsak kisgazda programmal), őt pedig Meskó Zoltánnak hívták. Meskó lesz az a kormányparti képviselő a Horthy-korszakban, aki tizenöt éven keresztül úgy fogja képviselni Kiskőröst, hogy magában a községben egyetlen egyszer sem tud diadalmaskodni, de kerületének többi települése rendre kiáll majd mellette. Ám ne szaladjunk ennyire előre. Meskó keceli képviselővé való megválasztása ugyanis rendkívüli helyzetben történik meg, mégpedig 1917-ben, az utolsó előtti háborús évben. Április hónapban elhunyt a korábbi képviselő, Pozsgay Miklós, Meskó pedig ellenjelölt híján az Egyesült Függetlenségi és 48-as Párt programjával egyhangúlag jutott mandátumhoz május 21-én.¹⁵ Programbeszédét ennek ellenére Kecelen és a többi

településen is megtartotta Förster Aurél és Plathy György országgyűlési képviselők korteskedése mellett.¹⁶ Nincs információnk arról, hogy miért nem indult el senki ellene a kormánypárt részéről, ha némileg szarkasztikusan (és leegyszerűsítően) akarnánk fogalmazni, akkor magára Mikszáth Kálmánra kellene hivatkoznunk, aki annak idején a kecelit amolyan „végzetes kerületnek” aposztrofálta, amelynek a képviselői között nem ritkák a szerencsétlenségek (1892-ben alig két hónappal megválasztását követően Eötvös Géza föbe lőtte magát, elődei közül Földváry Gábor meghalt, Ábrányi Emil „affér”-ba keveredett, majd partvonalra került, Pozsgay Miklós pedig 1917-ben szintén távozott az élők sorából).¹⁷ A valóság ennél persze minden bizonnyal földhözragadtabb magyarázattal bír, hiszen a háborús parlamentben egyetlen képviselő személye nem bizonyult perdöntőnek, még ha az ellenzék oldalát erősítette is.

Felsőkubini Meskó Zoltán életrajza szerint 1883-ban született Baján római katolikus, nemesi családban. Katonai főrealiskolát és katonai műszaki akadémiát végzett, majd tényleges katonai szolgálatba lépett. A katonai pályát azonban otthagya és a mezőgazdasági érdekképviselők szervezése körül fejtett ki tevékenységet, majd a Gazdák Biztosító Szövetkezetének vezértitkár-osztályfőnöke lett. A képviselőházba 1917. év tavaszán került be időközi választáson, mint a keceli kerület képviselője. A háborút, mint szolgálaton kívüli kapitány „harcolta végig”. A képviselőházban többször felszólalt a falusi nép érdekének védelmében. Sürgette a szövetkezetek fejlesztését, a középbirtokok és a kisgazdapártok szaporítását és erősítését. Már a háborús parlamentben élénk tevékenységét fejtett ki annak érdekében, hogy az agrár kerületek képviselőiből országgyűlési gazdaszövetség alakuljon. A bankok és a „hadi milliomosok” földvásárlásait elítélte. Az utolsó háborús évben sajátos, de minden bizonnyal nem egyedülálló esetet mutatott be a képviselőházban:

„Tisztelt ház! Befejezésül csak egy levelet akarok felolvasni, amelyet egy ügyefogyott szegény asszony érdekében írtam a 6/18. cs. és kir. hegyi tüzerűteg parancsnokságának. A levél így hangzik: Tekintetes Parancsnokság! A mai napon megjelent nálam Kis István népfölkelő felesége és azon kéréssel fordult

¹² Turbucz Dávid–Nagy Béla: *Az 1920-as nemzetgyűlési választások*. Forrás: <https://tti.abtk.hu/terkepek/1920-nemzetgyulesi-valasztasok> Utolsó letöltés: 2022. június 8. 11:14

¹³ Választási mozgalmak. *Nemzeti Újság*, 1920. január 6. 2. o.

¹⁴ Fodor Tamás: Kiskőröst is képviselte a magyar sport 'Múzsája' - Muzsa Gyula gyógyszerész, a nemzetközi jelentőségű sportvezető (Második rész). In: *Kiskőrös Múltjából* 2021/1. sz. 10. o.

¹⁵ *Világ*, 1917. május 22. 7. o.

¹⁶ *Pesti Hírlap*, 1917. május 15. 6. o.

¹⁷ Mikszáth Kálmán: *Végzetes kerület*. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Mikszath-mikszath-osszes-muve-2A85B/cikkek-es-karcolatok-5186-kotet-40CD5/1892-cikkek-tarcat-81-kotet-529D0/vegzetes-kerulet-52A39/> Utolsó letöltés: 2022. május 12. 13:55

hozzám, mint a kerület képviselőjéhez, hegy férjének szabadságolása érdekében írok. Kis István legutóbb júliusban volt szabadságon. – A levelet január huszonharmadikán írtam. – Itthon égető szükség lenne jelenlétére, mert édesanyja vak, felesége a munkában teljesen kimerült, kiskorú gyermeke pedig beteges. A háza javításra szorulna, mert már az egyik fele dűlőfélben van. Igen kérem a tekintetes parancsnokságot, hogy Kis Istvánnak pár heti szabadságot engedélyezni szíveskedjék, hogy házát a mostani télvíz idején rendbe hozhassa, hogy szenvedő családjának legalább hajléka legyen. Hazafias tisztelettel, Meskó Zoltán. [...]

Tisztelt ház! Nem mondom, hogy ezt az embert visszautasították, hogy kérelmét nem teljesítették, hanem egészen más történt. A válasz, amelyet e levélre. kaptam, a következő: *Kann mangels Übersetzungsmöglichkeiten nicht herücksichtigt werden. Bitte deutsche Dienstsprache zu beachten, Auf Befehl Oberleutnant Schönauer. [...] Magyarul ez annyit jelent, hogy az illető parancsnok nem tud magyarul, de ez még nem elég; figyelmeztet engem, hogy tartsam be a német szolgálati nyelvet.*¹⁸ A korábban sokat emlegetett probléma, tudniillik a hadsereg vezényleti nyelve, úgy tűnik még az utolsó pillanatokban is tartotta magát a Tisztelt Házban.

A Károlyi-forradalom alatt, 1918 novemberében Baja törvényhatósági város és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye kiskőrösi és kalocsai járásainak területére a közrend helyreállítása céljából kormánybiztossá nevezték ki. Amikor a város idegen megszállás alá került, a szerbek fogságba vetették, onnan kiszabadulva Szegedre ment és részt vett Horthy nemzeti hadseregének szervezési munkálataiban. A Friedrich-kormányban előbb kiskőrösi, majd földművelésügyi államtitkár lett.¹⁹

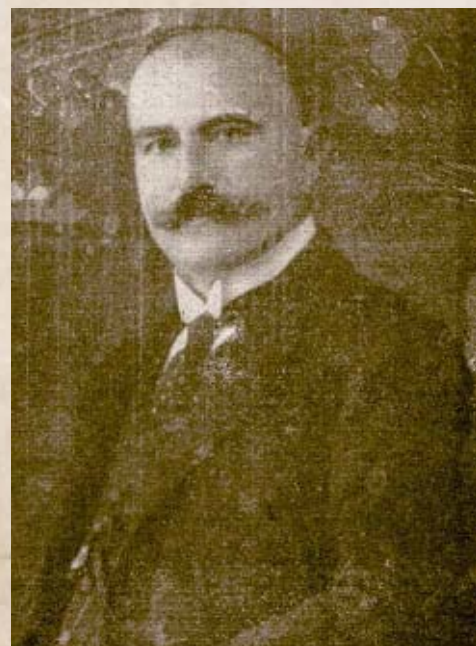
1919. november 25-én megjelent a választások kiírásáról szóló rendelet, ám a kiskőrösi választókerületben a kampány december hónapban még alig látszott éledezni. Ki legyen a vivát? – tette fel joggal a kérdést dr. Fél Boldizsár ügyvéd, aki ekkor a *Kiskőrös és Járása* hetilap főszerkesztője volt. Megállapításai mégsem a jelöltek (vagy „önjelöltek”) személyére vonatkoztathatók, inkább azok „minőségére” tett utalásokat: „[...] körülbelül vita sem lehet arról, hogy a mi kerületünkben, s általában a vidéki kerületekből olyan

képviselőt kell az országgyűlésbe felküldeni, aki a gazdák és a földművesek embere. Ebből a szempontból az legyen a szabály, hogy kerületünkben való tanult embert válasszunk meg országos képviselővé. Kivételt tenni persze szabad is, meg kell is. Így például nem tartjuk bajnak, ha egy-két kerület olyan képviselőt küld, ki maga is kisköz. Az meg éppen szükséges, hogy több nagy nevű politikusunk, habár budapesti, vagy más vidékről való is, kerületet kapjon. Csak ne essünk túlzásba a kivételekkel! [...] Eddig nyíltan fellépett nálunk Meskó Zoltán, ki jelenleg még a kecei választókerületet képviseli. [...] Ellene egyéb kifogást nem tehetünk, mint hogy nem a mi kerületünkben való.”²⁰

Nem lehetett egyszerű a korszak „közvéleménykutatójának” a dolga. Amikor a lapszerkesztő az utca emberétől próbálta tudakolni politikai irányultságát, jelentős „érdektelenséget” tapasztalt a férfiak részéről. Amikor pedig az asszonyokat próbálta szóra bírni: „[...] mintha tudomást sem vennének választói jogosultságukról. Ha valaki szóba hozza előtte egyik vagy másik jelöltnek vagy önjelöltnek a nevét, szinte belepirul és kéri utána a bocsánatot, hogy ilyen merényletet követett el.”²¹ Hiába, ezt az új helyzetet még szokni kellett.

Meskó Zoltán december 7-én látogatott el először Kiskőrösre, ahol a Szarvas fogadó színháztermében mondta el „zászlóbontó” programbeszédét. A beszámoló szerint a helyiség még szűknek is bizonyult. Támogatására kivonult a község vezetősége, Melczér Gyula főszolgabíró és Revaló Pál főjegyző is, utóbbi személyesen nyitotta meg a rendezvényt. Meskó mellett felszólalt még a (nagy)gazdatársadalom nevében Valach István, valamint a Magyar Nemzeti Szövetség kiskőrösi csoportja nevében dr. Biró Bálint ügyvéd. Utóbbi csoport tulajdonképpen a helyi jobb és szélsőjobboldal társadalmi egyesülete volt, tagjai közt értelmiségieket és a vagyonosabb osztály képviselőit is megtaláljuk, vezéregyéniségeik Biró mellett Mendelényi János evangélikus tanító és Zoltán János lapszerkesztő voltak. Meskó helyi támogatói köre főleg közülük kerültek ki.²² A képviselőjelölt nem időzött sokáig, délután 3 órakor már a régi választókerületi központban, Kecelen kampányolt „lovassbandérium és ezer főnyi hallgatóság” kíséretében, majd éjszakába nyúló bankettet adott. A Kiskőrös-

re tervezett társasédből így többek sajnálatára semmi sem valósult meg.²³ Érdekes, de a jelölt ekkor még megjegyezte, „[...] ha ellenjelöltem lenne, akkor talán, de csak akkor is talán – oda mennék [ti. abba a választókerületbe], ahol már biztosítottak az egyhangú megválasztásról.”²⁴ Itt magyarázatként annyit jegyeznénk meg, hogy a két világháború közötti választási rendszer sajátos eleme volt az egyhangú mandátum, amelyet a dualista rendszertől örökölt. A kormányzat irányítása alatt álló közigazgatási apparátus ugyanis az ajánlások elbírálásával elérhetett olyan helyzetet, amelyben csak egy jelölt (vagy lista) szerezte meg a szükséges minimális szá-

Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter 1920-ban (Internet)

mú ajánlást, ilyenkor a jelölt szavazás nélkül kapta meg a mandátumot.²⁵ Egyhangúság állt elő Meskó 1917-es kecei megválasztásánál, igaz ekkor az ellenjelölt valódi hiánya volt az ok. Az 1922-es választásokon, majd az azt követőknél ez a lehetőség már számos kormányparti visszaélésre adott lehetőséget.

Egy héttel később Kalocsára átutazóban a miniszterelnök, Huszár Károly tartott rövid beszédet a vasútállomáson, amely azonban inkább afféle köszöntő, mintsem kortesbeszéd volt.²⁶ 1920 elején szocialista (értsd: szociáldemokrata) kísérletre is sor került, ugyanis a keresztényszocialista párt megpróbálta ujjaszervezni a helyi szocdem

¹⁸ *Képviselőházi napló*, 1910. XXXVIII. kötet, 1917. december 10 – 1918. február 25. 411. o.

¹⁹ Vidor Gyula (szerk.): *Nemzetgyűlési almanach 1920–1922*. Budapest, 1921. 92. o., valamint *Pesti Hírlap*, 1918. november 5. 4. o.

²⁰ *Kiskőrös és Járása*, 1919. december 7. 2. o.

²¹ Uo.

²² *Kiskőrösi Hírlap*, 1919. december 14. 2. o.

²³ Uo. 3. o.

²⁴ Uo.

²⁵ Turbucz Dávid: A politikai rendszer jellege a Horthy-korszak első tíz évében. In: *Múltunk*, 2007/4. sz. 232. o.

²⁶ *Kiskőrös és Járása*, 1919. december 14. 4. o.

Horthy Miklós fővezér Kiskőrösön 1920-ban (Szilágyi Sándor gyűjteménye)

csoportot. Ez már csak azért is ment volna nehezen, mert meghatározó személyiségek ekkor a kalocsai fogház vendégszeretetéit élvezték, továbbá köze volt ahhoz a korabeli közvélekedéshez, amelyet az újságíró úgy fogalmazott meg, miszerint „[...] a szocialisták a diktatúra korszakában levizsgáztak előttünk, s nekünk gyűlöletes minden, ami a szocialista szervezetre emlékeztet.”²⁷ Való igaz, a proletárdiktatúra nem csak a kommunistákat, de a velük szövethető, addig jelentős társadalmi támogatottsággal bíró magyar szociáldemokratákat is hosszú-hosszú időre vállalhatatlanná tette. Kiskőrösi szervezetük eredeti formájában többé nem is alakult újjá.

Meskó fellépése egészen január elejéig zavartalannak látszott, bár szó volt arról, hogy dr. Borsay Sándor tb. vármegyei főorvos sokorópátkai Szabó István kiscgazdapártjának programjával fellép (micsoda idők, amikor egy vagyonos, az úri osztályhoz tartozó orvos is magát kiscgazdaként pozicionálja!), ám ő végül elállt ebbéli szándékától. Ellenben „valódi” kiscgazdaként, a nagyatádi Szabó István féle kiscgazdapárt nem hivatalos jelöltjeként bejelentette indulását egy kiskőrösi illetőségű parasztember, Luca Pál, aki január első hetében meg is szerezte a szükséges 500 támogató aláírás dupláját.²⁸ Nem sokra rá Meskó Zoltán támogatói a *Kiskőrösi Hírlapban*, mint „veszedelmes pártbontó kísérletről” írtak, amellyel „alattomos és felelőtlen elemek meg akarják zavarni a város békéjét és nyugalmát.”²⁹ A helyben népszerű

gazdaember ugyan a választókerület többi településén jórészt ismeretlennek számított, a későbbiekben mégsem könnyítette meg Meskó dolgát, két évvel később pedig még meglepetést is okozott.

Mindenesetre az államtitkár ezt követően már nem bízta a véletlenre a dolgot, és kapcsolatait latba vetve a következő kampánykörüttjára miniszteri kíséretet is sikerült szereznie. Eredetileg úgy volt, hogy maga nagyatádi Szabó István tárca nélküli miniszter és Korányi Frigyes pénzügyminiszter, is tiszteletét teszi, végül „csupán” Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter és néhány államtitkár társaságában érkezett meg Kiskőrösre. A *Kiskőrösi Hírlap* újságírója azt is tudni vélte, hogy Nagyatádi egyenesen azért utazott volna ide, hogy egyértelműen Meskó mellett tegyen hitet.³⁰ Hogy erre végül nem került sor, arról nem rendelkezünk bővebb információval.

Meskó Zoltán okulva a múlt év decemberének tapasztalataiból, a társasvacsorát ez alkalommal még a kampánygyűlés előtt, szombat este a Szarvas fogadóban, nem pedig Kecelen tartotta. A megjelent nagyjából háromszáz fő elsősorban hívei közül került ki, akik hangos éljenzés közepette köszöntötték feljelöltjüket. Ádám Antal főjegyző és Kurcz Adolf plébános vezetésével még „régí választói”, a keceliek is tiszteletüket tették. „Megelevenedni láttam a régi idők feledésbe menő képviselőválasztási mozgalmait azok minden fényével, pompájával és lelkesedé-

sével.” – írta a Hírlap tudósítója, aki szerint „szomorú időket élünk. Nincs kedvünk semmihez. Meskó Zoltánnak kellett jönnie, hogy letargikus állapotunkból felrázzon. Neki kellett jönnie, hogy újra visszatérjen lelkünkbe a lelkesedés, szívünkbe a hit, a bizalom.”³¹ Nagy szavak, kétségtelenül, illettek is a nagyságos, a méltóságos és tekintetes urakhoz, úrhölgyekhez. Tölgyszéki Papp Béla vendéglős uram is a legfinomabb pörkölttekkel és kiváló kiszolgálással kedveskedett vendégeinek, akik egészen az éjféle órákig a „leglelkesebb” hangulatban ünnepeltek. A talpalávalót a Kiskőrösi Első Zenekar biztosította, akik díjtalanul vállalták a fellépést.³² Az est múltával mindenki nyugodni tért, hiszen másnap délelőtt már a nagyobb nyilvánosság előtt kellett tanúbizonyságot tenni.

Ilyen nagygyűlést a község népe bizony régen látott, nem véletlen, hogy a sokaság megtöltötte a mai Petőfi teret, az érdeklődők még a fákra is felkapaszkodtak, amint a melékelte fényképen is látszik. A *Kiskőrös és Járása* beszámolója szerint „[...] meglátogatta Kiskőröst Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter. A minisztert és kíséretét az állomáson nagy fölkészültséggel fogadták a hatóságok és a közönség. Volt bandérium, lánykoszorú, dalárda és zene, s üdvözlő beszédek. Nagy beszédét a miniszter a Szarvasfogadó előtti téren mintegy 2 000 főnyi tömeg előtt mondta el. Visszaemlékezünk a háború előtti világra, az akkori programbeszédre, a frázisokra, a vadságokra és bolondériákra, az izgatásokra, amelyek akkor meg voltak engedve... Ezzel az engedelemmel környékünkön – sajnos – most is élnek a jelöltek és támogatóik. Rubinek beszéde a szélsőségektől, túlzásoktól tiszta, s a beszéd tartalma és hangja egyaránt mérsékelt és nyugodt volt. [...] Beszédjének egy része hatásos volt: amikor örömet fejezte ki azon, hogy végül megtalálták egymást gazdák, földmunkások és intelligencia.”³³ Rubinek beszédének vége felé természetesen a korteskedés sem maradt el, a választók figyelmébe ajánlotta Meskót, akinek beszéde rövidege is jelezte, itt most nem magának szánta a főszerepet.

Sokkal konkrétan és keményebben fogalmazott Kurcz Adolf keceli római katolikus plébános, aki beszédében föllépett nemcsak Meskó mellett, de Luca Pál ellenében is. A tárgyilagossághoz szokott lapszerkesztőt legalábbis láthatólag meglepte: „[...] szóvá tesszük Kurcz Adolf keceli plébános beszédét, aki Kiskőrös vendégszeretetének élvezetében

²⁷ *Kiskőrös és Járása*, 1920. január 4. 3. o.

²⁸ *Kiskőrös és Járása*, 1920. január 11. 2. o.

²⁹ *Kiskőrösi Hírlap*, 1920. január 11. 3. o.

³⁰ Uo.

³¹ *Kiskőrösi Hírlap*, 1920. január 18. 1. o.

³² Uo. 3. o.

³³ *Kiskőrös és Járása*, 1920. január 18. 2. o.

Rubinek Gyula és Meskó Zoltán Kiskőrösön 1920-ban (Prepszent István gyűjteménye)

élt azzal a kiváltsággal, hogy illetlennek nevezte azokat – bárkik legyenek – akik Meskó Zoltánnal szemben föllépnek, s akik ezeket támogatják. Hát kérjük szépen ez a lepocskondiázás olyan erkölcsi terror volna, s mink csudálkoztunk rajta, hogy a kiskőrösiek, midőn idevaló tisztességes embereket sértegetnek, ezt szó nélkül eltűrrik a főtisztelendő úrnak.”³⁴ Jó néhány esztendővel korábban (esetleg később) ez a „sértés” persze ennyi meglepetést sem okozott volna.

Ugyanezen a napon délután sor került egy szociáldemokrata gyűlésre is, amelyről mindössze annyi tudható, hogy a budapesti Varga Rókusnak szerettek volna támogatókat szerezni, azonban a sűrű bekiabálások jeleztek, a siker valószínűleg elmarad. Érdekes, de a *Kiskőrös és Járása* újságírója valamiért fontosnak tartotta feljegyezni, hogy a hangzavar ellenére a szónokoknak „nem esett bajuk”.³⁵ A jobboldal tudósítója már nem fukarkodott a jelzőkkel, „mosdatlan szájú, pálinkabűzű és személyeskedő pöffesztésnek”, „szennyesruha-lobogtatásnak” titulálta a rendezvényt, amelynek szónokait csak olyanok éltették, „akik az egészből semmit nem értettek”.³⁶ Valahogy így hangozhatott egy jóízű „prolizás” száz évvel ezelőtt.

Luca Pál birtokos, helyi jelölt január 14-én délelőtt, piacnapon tartotta meg kampánybeszédét. A nagyszámú hallgatóság azonban nem csak az árusoknak volt köszönhető, ez a későbbi eredményeken is meglátszik. Felűnő, de a ránk maradt beszámoló tudósítói sem igyekeztek „fogást találni” rajta, a

Meskó-párti hírlap újságírója is mindössze odáig merészkedett, hogy Lucát a „háttérben settenkedő jóbarátai” biztatták indulásra. Egyébként beszéde „higgadt és okos” volt, a hallgatóság éljenzését is kiváltotta. Hogy ebben mekkora szerep jutott a képviselőjelölt azon kijelentésének, miszerint az előző kormányok és az úri osztály egyik fő bűne az volt, hogy a nagybirtokokat „zsidó kézre” juttatták (ő a kisgazdáknak szánta volna őket), nos, legalábbis megemlíthetjük. A fő probléma a jobboldal számára tehát nem is a jelölt maga, hiszen ő „becsületes és jószándékú polgára” a helyi közösségnek, hanem

hogy mindössze helyben népszerű, ráadásul „odafönn a nemzetgyűlésben az ő igénytelen szavainak sohasem lesz meg az a nagy súlya, ami Meskó Zoltánénak.” A népszerűségről szóló bekezdések nem bizonyultak alaptalannak, ez már másnap meglátszott, keceli kampánybeszédét érdeklődők hiányában nem tudta megtartani.³⁷

Ahogy közeledett a választás napja, a hivatalos feladatok megoldása is egyre sürgetőbbé vált. Mindeközben az utolsó napokban két jelentős esemény is foglalkoztatta a közvéleményt. Január 18-án ugyanis rövid időre igencsak illusztris vendége akadt a

Az egyik szavazóhely. A Vásártéri Iskola a húszas években (PSVK HGY)

³⁴ *Kiskőrös és Járása*, 1920. január 18. 3. o.

³⁵ Uo.

³⁶ *Kiskőrösi Hírlap*, 1920. január 18. 4. o.

³⁷ Uo.

településnek, Horthy Miklós személyében. Az átutazó fővezér különvonata egy rövid időre megállt a pályaudvaron, hogy beszédet intézzen a tiszteletére kivonult küldöttséghez. A kiskőrösiek nevében Melczér Gyula járási főszolgabíró és Revaló Pál főjegyző köszöntötték. A másik dolog jóval nagyobb hatása és korántsem öröme okot adó értesülés volt: a választás előtti héten kapta meg a magyar küldöttség a győztes hatalmaktól a békeszerződés feltételeit, amelyeket majd a nyár folyamán fognak aláírni a versailles-i nagy Trianon kastélyban. A sokk már ekkor is látványos volt.³⁸

Az első titkos szavazás gördülékeny lebonyolítására szavazatszedő bizottságok alakultak és kijelölték a szavazóhelyiségeket is. Kiskőrösön 6 ilyen küldöttség alakult. Szavazni lehetett a Luther téri óvodában, az izraelita felekezeti iskolában, az ún. Salamon iskolában, a fölszögi iskolában, a római katolikus iskolában, és a vásártéri iskolában. A kormány minden választókerületbe egy választási biztost delegált, aki elnökként felügyelte az eseményeket. Ezt a tisztséget Kiskőrösön Székely János budapesti táblabíró gyakorolta, helyettese pedig Posgay Béla helyi járásbíró lett. A választási bizottság tagjai id. Biró Bertalan, br. Jeszenszky Ignác, Turán István lettek, a póttagok Dúl István, Valach István, Baranyai Sándor, és Lehoczky János voltak. Választójoggal a községben 4.727-en rendelkeztek, amely az összlakosság 38,6%-a, tehát némileg elmaradt az országos átlagtól. A választók január 25-én reggel 8 órától adhatták le voksukat. Mint érdekesség megemlítenéd, hogy a rendelet szerint, aki nem élt választójogával, 5 koronától 200 koronáig terjedő pénzbírsággal volt sújtható.³⁹ Kiskőrösön ennek ellenére 908-an nem vettek részt a szavazáson.⁴⁰

Választások után. Meskó Zoltán képviselő 1931-ben (ADT)

Mind az utolsó napok, mind a választás napja viszonylagos nyugalomban telt, az eredmény pedig majdhogynem papírforma szerint alakult: a választókerületben leadott 12.636 szavazatból Meskó Zoltán 9.128-at, míg Luca Pál 3.508-at kapott, így jelentős többséggel az államtitkár jutott a nemzetgyűlésbe. A választókerület településein az alábbiak szerint oszlottak meg a voksok:

Település	Meskó Zoltán (Országos Kisgazdapárt hivatalos)	Luca Pál (Országos Kisgazdapárt nem hivatalos)
Érsekcsanád	932	9
Császártöltés	893	53
Hajós	1.580	100
Kecel	2.763	154
Kiskőrös	1.250	2.549
Nemesnádudvar	873	95
Sükösd	832	548
Bajszentistván	A szerb megszállás miatt nem választott.	A szerb megszállás miatt nem választott.
Szeremle	A szerb megszállás miatt nem választott.	A szerb megszállás miatt nem választott.
Összesen:	9.128	3.508

1. táblázat: A leadott szavazatok száma, megoszlása jelöltenként és településenként a kiskőrösi választókerületben az 1920-as nemzetgyűlési választásokon. Forrás: Kiskőrösi Hírlap, 1920. február 1. 3. o.

„Pál napján bukott meg Luca Pál!” – élcelődött a Hírlap újságírója az eredmény ismeretében, ugyanakkor az örömben némi üröm is került, hiszen konkrétan Kiskőrösön Meskó Zoltán elég rendesen szerepelt, legalábbis ilyen arányú különbségre nagyjából senki sem számíthatott. A többi községben a jelölt ismeretlensége miatt borítékolható eredmények születtek, habár a süködsi több mint 500 szavazat figyelemre méltó. A kiskőrösi eredmény azonban már gondolkodóba ejtette a Meskó-pártiakat, és ennek nyomán magyarázatot is próbáltak adni a történetekre. Érdekes, és mai füllel meglehetősen ismerős érvelés következik a „tudatlan”, „csökönyös”, és „rosszakarantú” kiskőrösi választópolgárokról: „[...] mi Lucza (sic!) Pált nem hibáztatjuk [...] ellenben hibáztatjuk Kiskőrös népét, kik képesek az ország eminens érdekét – befolyásoltatva – alárendelni holmi apró-cseprő vélt sérelmekből származó indulatoknak. Akadtak olyan korlátolt gondolkozású egyének, kiket meg lehetett téveszteni azzal a fertőtlenítőbe való butasággal, hogy „vigyázatok, mert az urak akarnak a nyakatokra ülni, ha a Meskóra szavaztok.” A méregkeverőket is, de azokat

is, akik elég gyámoltalanok voltak kiüríteni az odakinált méregpoharat, csak sajnálni tudja minden jóérzésű ember. Kiskőrös választópolgársága a mostani választáson alaposan levizsgázott. Tanúbizonyosságot tett róla, hogy bizony-bizony nem való sokaknak a választói jog, minthogy nem való a borjúnak a pápaszem.”⁴¹ Ez a fajta gondolkodás még sokszor előkerül majd a későbbiekben. Mi itt csak

annyt jegyeznénk meg, az is elképzelhető, hogy a népszerű és ismert helyi gazdaember valószínűleg hitelesebben tudta képviselni a kisgazda programot, mint a „messziről jött”, korábbi keceli képviselő Meskó. Ráadásul Luca mögött ott állt az egyik legjelentősebb helyi társadalmi egyesület, a Népkör, amely a függetlenségi eszmék helyett immár a kisgazda nézetek központja lett. Ezzel a népes tagsággal Meskó később sem tudott versenyezni.

Az országos eredményeket tekintve az összeülő nemzetgyűlésben két párt dominanciája érvényesült. Az alföldi és általában a vidéki körzeteket nagyatádi Szabó István Országos Kisgazdapártja húzta be, míg a nagyobb városokban és Nyugat-Magyarországon a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja győzedelmeskedett. Megkezdődhetett a két-éves törvényhozó munka, ahol a kiskőrösi kerületet Meskó Zoltán képviselte. Hogy csendben maradt volna, azt biztosan nem lehet róla mondani. Hogy működése eredményesnek bizonyult-e, ez már egy másik kérdés.

Turán István

³⁸ Kiskőrös és Járása, 1920. január 25. 1. o.

³⁹ Kiskőrösi Hírlap, 1920. január 18. 3. o.

⁴⁰ Kiskőrösi Hírlap, 1920. február 1. 3. o.

⁴¹ Kiskőrösi Hírlap, 1920. február 1. 2. o.

Elvándorlás Kiskőrösről 18. században

Az 1710-es évek második felének nagy újratervezési hullámát követően nagyjából 700-an éltek Kiskőrösön. A ránk maradt 1728-as regnicolaris (országos) összeírásban 49 jobbágy neve szerepel. Feltételezhetjük, hogy a jobbágyok többsége családfenntartó volt, tehát ehhez a lélekszámhoz hozzá kell adni a velük egy háztartásban élőket feleségeket, a gyermekeket. Az összeírásban nincsenek benne az itt élő nemesek, a nem jobbágyi állapotú személyek. A nemesi rangú lakosságról igen csekély információink vannak csupán, így tudjuk, hogy már az 1720-as évben Kiskőrösön lakott a nemes Viczián család több tagja. Az anyakönyvekben azonban még nem szerepel nevük. Ugyanakkor ugyanazon évben 86 olyan családfő viszont szerepel, akinek ebben az évben gyermeke született. Ha hozzávesszük az előző és a következő évben született gyerekek szüleit, akkor látszik, hogy növekedett a lakosság száma. Az anyakönyvekből az is kimutatható, hogy a családok többsége a magas gyermekszámuknak köszönhetően jelentősen gyarapodott. A családnevek követésével családok leszármazását is lehet vizsgálni, amelyből kitűnik, hogy a régi családok mellett miként jönnek létre új családok. Érdekes ennek dinamikáját áttekinteni. Az 1728 körül érkezett Lomjanszky család 1744-re, 3-ra, 1770-re már 5 külön családra növekedett. A Csóváriakból 1720-ban 1, 1744-ben 3, 1770-ben már 4 családot lehetett kimutatni. A szintén 1720-ban először megjelenő Botytyánszky család 1744-re 2, 1773-ra 3 külön családra tagolódott.

Petrovác evangélikus temploma (Internet)

Ennek a tendenciának megfelelően alakultak a demográfiai viszonyok is. 1770-ben 116 egynyolcad, 49 háromnyolcad, 1 egynegyed telkes jobbágyot, 262 házas zsellért és 45 házatlan zsellért írtak össze Kiskőrösön. Ez összesen 473 családfőt jelent. 1785-ben 4.985 főt, 1832-ben 5.483 főt 1869-ben

prédikátort hívott. Végül azonban a kezdeményezés sikertelennek bizonyult, mivel az egri püspök nem engedélyezte számukra a szabad vallásgyakorlatot. A prédikátornak vissza kellett térnie Aszódra, a családott jobbágyok nagy része pedig inkább továbbköltözött Békés vármegyébe.¹

Ópazova evangélikus temploma (Internet)

6.513 főt írtak össze a városban. Tehát 150 év alatt a lakosság lélekszáma kb. 9,3 szorosára növekedett. A telkek mérete azonban nem volt képes követni a lakosságszám gyors változását. Emiatt a jobbágytelkek aprózódását figyelhetjük meg, így 1770-ben már nem is jegyezték fel egész telkes jobbágyot és az az 1/8-ados telekméret vált uralkodóvá. Ezen felül a házas és a házatlan zsellérek száma kimagaslóan megnőtt. Ez az aprózódás válhatott a település elhagyásának meghatározó indokává. Ezeket a negatív társadalmi folyamatokat csak tetézhették a helyi közösség konfliktusai. Így a kiskőrösi evangélikus imaház 1730-as lerombolása után sokan úgy gondolhatták, hogy még a vallásgyakorlásuk is veszélybe került. Nem véletlen, hogy olyan helyet kerestek, ahol kiegyensúlyozottabb életteret találhatnak maguknak.

1733-ban Podmaniczky János Kiskőrösről Tiszaföldvárra csalogatott helyi jobbágyokat. Megígérte nekik, hogy szabadon gyakorolhatják evangélikus vallásukat, még kápolna építésébe is belekezdett, s az ehhez szükséges 15.000 vályogtéglát elkészíttette. Aszódról

A Békés vármegyébe település tekintve az ottani szlovákság viszonyait már korábbi hagyományokra nyúlt vissza. Két család, a Sused és a Körösy már 1718 után átköltözött Békéscsabára, bár ez időlegesnek bizonyult mivel 1725-ben visszatértek Kiskőrösre.² Mezőberényt 1740-ben 50 Pest-Pilis-Solt vármegyéből érkezett család népesítette be újra. Ezek között egy kiskőrösi családdal is találkozunk.³

Békés vármegye mellett jelentős áttelepülés figyelhető meg a bácskai Petrovácbá is. A község földesura két emberének bírói tisztséget és adómentességet ajánlott, amennyiben birtokára 'szorgalmas munkásokat' hoznak. 1740 és 1745 között 95 jobbágy költözött át Petrovácbra, akik valamennyien kiskőrösi evangélikus szlovákok voltak. A Boldoczki családdal még a 20. század elején is fenntartották a rokonságot a petrováci hasonló nevű utódok. A lakosság áttelepülése azonban nem volt konfliktusmentes. 1746. március 9-én Pest vármegye 50 jobbágy családot 'követelt vissza' Bács megyétől hivatkozva azoknak jogellenes költözködésére. A

¹ Tóth Tibor (szerk.): *Adatok Szolnok megye történetéből II. kötet*. Szolnok Megyei Levéltár, Szolnok, 1989, 371.o.

² Beiträge zur Siedlungsgeschichte einiger slowakischen Dörfraufdem Gebiete des heutigen Ungarn. In: Fügedi Erik-Gregor Ferenc-Király Péter (szerk.): *Atlas slovenských nářečí v Maďarsku = Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn*, Budapest, 1993, 190.o.

³ Ján Siráczky: *Szlovákok a világban*. Matica Slovenska, Martin, 1980. 54. o.

A kiszácsi evangélikus templom (Internet)

telepesek közül 46 még ugyanazon év tavaszán vissza is költözött.⁴

Nyíregyházára is települtek át Kiskőrösről, akiket feltehetően az eredeti lakóhely után Kiskerecky családnévvel illették. Kiskőrösről érkezett a Fitos család is, származásuk miatt a kiskőrösi név ragadt rájuk. Ezek a családok feltehetően a szűkös földállomány miatt indultak el egy 'új otthon' keresni, bízva abban, hogy szabad földhöz juthatnak.⁵ A kiskőrösiek szabad jobbágyoknak tekintették magukat. Ezt a jogi státuszt az 1767-es úrbéri rendelet során rögzítették is. A formális kérdésekre adott válaszaikban, azt állították: „[...] Szabad jobbágyok vagyunk, és itt az helyiségben megadózzván kinek hova tettzik (magát megjelentvén, és az szokott tízed pénzt az uraságnak le tévén) elmehetünk.”⁶

1771-ben Kiskőrösről Ópazovára (ma Stará Pazova a Szerémségben) 76 család költözött át. Ezek között 35 jobbágy és 41 zselér volt. Az elvándorló jobbágyokból csak 13 volt féltelkes, a többi negyedtelkesként írták össze. Elsősorban a szabad vallásgyakorlás ellehetetlenülése miatt jutottak erre a lépésre. Ezt így fogalmazták meg: „Od mnoho roku gsme bez slowa Bozjho, kazatele, a wczasu ninegssjeho ukazuje nam Boh wssemohaucy, kde se slowo bozj slobodne bude kazatj.”⁷ Vagyis magyarul: Sok év óta nélkülözzük Isten ígését, ígéhirdetőjét, és immár azt mutatja nekünk a mindenható Isten, hogy itt Isten ígését szabadon fogják hirdetni.

Jeszenszky Ferenc evangélikus lelkész jegyezte fel, hogy 1787-ben Brdanba (Bastaj-

ski Brdjani Pozsega vármegyében) települők között 43 Kiskőrösről érkezett család is van. A telepesek az új helyen is egymás közvetlen szomszédságában, szinte csoportokat alkotva hozták létre új otthonaikat.⁸ Zentára az anyakönyvek szerint Kiskőrösről érkezett Bajusz-nács Judit 1753-ban.⁹

Jeszenszky Ferenc evangélikus lelkész hitelesnek tekinthető adatai szerint Kiszácson (Bács-Bodrog vármegye) 1795-ben 1289 lakos élt 243 családban, ebből 175 paraszt és 68 zsellér. Felsorolta azt is, hogy honnan és mikor jöttek, s itt jegyezte fel, hogy Kiskőrösről 25 család érkezett. Természetesen kizárólag a családfők nevei maradtak fenn: Pekár János 1789-ben, Martinko Pál 1786-ban, Slavko Pál 1786-ban (ő később visszatért Kiskőrösre 1795-ben), Krizsán Márton 1786-ban, Krizsán János 1786-ban Nasadi János 1786-ban, Slavko János 1790-ben, Czeffer György 1786-ban, Lukács Tamás 1786-ban, Dercsan Márton 1788-ban, Benyó Márton 1786-ban, Lukács Pál 1796-ban, Farkas András 1796-ban, Zsibritsky János 1786-ban (visszatért Kiskőrösre 1798-ban), Domonyi András 1786-ban, Petrik Mihály 1786-ban, Czefer György 1786-ban, Czeffer János (előbbi testvére) 1786-ban, Czeffer Pál 1786-ban, Stampár György (Gömörből érkezett Kiskőrösre, onnan települt ide) 1790-ben, Orgován Mihály 1786-ban, Vrbovszky Pál 1786-ban, Zsigmond András (feleségével), Vrabcz György 1786-ban (1795-ben továbbköltözött

a szerémségi Csakovácra), Chromy György (kántor Kiszácson) 1788-ban, Krtyik János 1786-ban, Albert Mihály 1786-ban, Rimár János 1786-ban, Slamiar Jánoska 1790-ben, Krizsko (Kriskó) János 1787-ben, Bibák János, Orgován Pál 1786-ban, Zsigmond István 1786-ban, Zsigmond Ádám (az előbbi fia) 1786-ban, Vida György, Vrabcz András 1786-ban, Rimás Jánosné 1786-ban (1797-ben továbbköltözött Bajcsra). 1794-ben érkezett Kiskőrösről Flórián Mátyás, de 1797-be visszatért szülőhelyére. 1801-ben Farkas János András fiával együtt szintén visszatért Kiskőrösre. Pakan János Kiszácsonról Kiskőrösre települt át szintén 1801-ben.¹⁰

Glozsánba (Dunagálos Bács-Bodrog vármegyében) 1808-ban Pivarcsi János, Monori András csizmadiamester, 1809-ben Markó Pál Szelence községbe (Bácsújfalú, Bács-Bodrog vármegye) költözött. 1822-ben Bahil Pál családjával, 1823-ban Csutka György családjával, a Göbölös, a Hegedűs és a Bankó család egy része Butyénba (Körösbökény, Arad vármegye) települt. Még a nemesek között is volt olyan család, amelyik búcsút mondott Kiskőrösnek. Kromholcz György, András és Ilona 1821-ben visszaköltözött őseik birtokára, Trencsén vármegyébe. Ezekből az adatokból is látszik, hogy sokan költöztek el Kiskőrösről. Kezdetben a vallási üldöztetés volt a fő ok, később a jobb megélhetés kedvéért hagyták el szülőföldjüket.

Bella Tibor Zoltán

Dunagálos evangélikus temploma (Internet)

⁴ Kiss Béla: *Kiskőrös története*, kézirat, 1954. Forrás: Kiskőrösi Városi Könyvtár.

⁵ Erdész Sándor: Nyíregyházi szlovák („tirpák”) nyelvjárási és néprajzi emlékek In: *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai*, 9. Nyíregyháza, 1977, 158-159. o.

⁶ Novák László: Pest-Pilis-Solt vármegye alföldi vidékeinek településrendszerei a XVIII. században, In: *Bács-Kiskun megye múltjából II.* Kecskemét, 1979, 544. o.

⁷ Beiträge zur Siedlungsgeschichte einiger slowakischen Dörfraufdem Gebiete des heutigen Ungarn. In: Fügedi Erik-Gregor Ferenc-Király Péter (szerk.): *Atlas slovenských nářečí v Maďarsku = Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn*, Budapest, 1993, 191. o.

⁸ Ján Siráčsky: *Szlovákok a világban*, Matica Slovenska, Martin, 1980, 128. o.

⁹ Novák László: Pest-Pilis-Solt vármegye alföldi vidékeinek településrendszerei a XVIII. században, In: *Bács-Kiskun megye múltjából* 2. évf. 1979/1. 298. o.

¹⁰ Ján G. Belán: *Pamätnákníha*, Bratislava, 1980.

50 éve nyilvánították várossá Kiskőröst

A várossá építés fényképei – Első rész

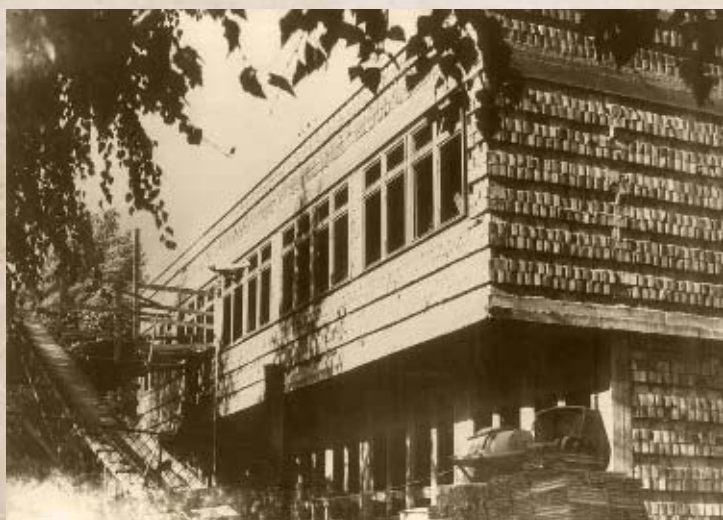
Idén lesz kerekén ötven esztendeje, hogy 1972. december 30-án Kiskőrös száz év után újra városi rangot nyert. A korábbi falusias mezővárosi külső 1965-től kezdve fokozatosan eltűnt, előbb a funkcionális, majd a társasházak felépülésével egy a korszakban modernnek számító szocialista kisváros képe rajzolódott ki. Petőfi Sándor születésének 150. évfordulóját a település már városként érte meg, az erről szóló díszes oklevelet maga Losonczi Pál, az Elnöki Tanács elnöke hozta el, hogy az ünnepi tanácsülésen a város kulcsával együtt átadja dr. Oláh Pál tanácselnöknek. A jubileumi év kapcsán a nagy építkezések fényképeiből válogattunk, az első részben az 1960-tól 1972-ig tartó időszak elevenedik meg.

A Petőfi Állami Általános Iskola főhomlokzatának építése 1960-ban. Még a funkcionális épületek felépülése előtt egy nagy központi iskola építéséről döntöttek (Prepszent István gyűjteménye)

A postahivatal és biztosító iroda épületének munkálatai 1966-ban (Jankó Béla felvétele)

A postahivatal kivitelezési munkálatai 1967-ben (PSVK HGY)

Épül az új szövetkezeti áruház a Kossuth utcában 1966-ban (Jankó Béla felvétele)

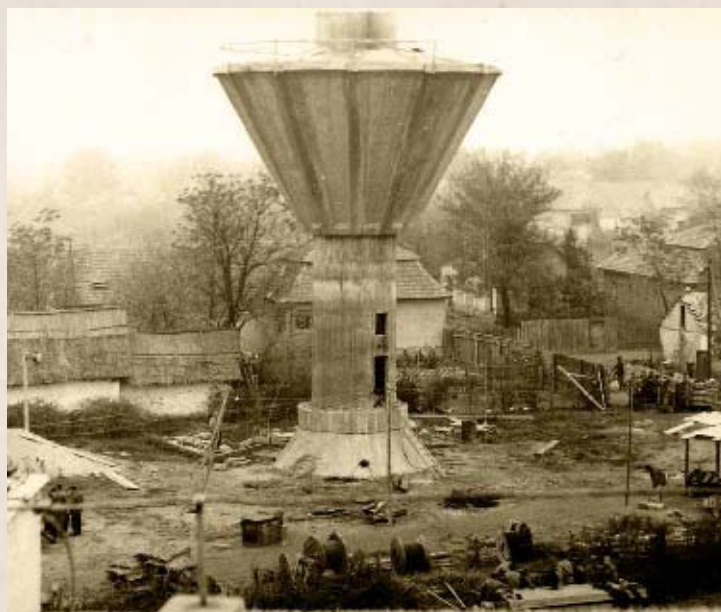
Az evangélikus iskola elbontását követően épül az MSZMP Járási Pártbizottsága és a járási hivatal székháza 1966-ban (Tömör János felvétele)

Panoráma a katolikus templom tornyából a hatvanas évek végén. A háttérben a Szarvas Fogadó átépítése zajlik (Tömör János felvétele)

A postahivatal előtti parkoló 1967-ben (PSVK HGY)

A víztorony építési munkálatai 1966-ban (PSVK HGY)

Az első társasházak építése a Ligeti utcában (Tömör János felvétele)

Épülnek az új tisztai lakások a hatvanas évek végén a Ligeti utcában (Lakos József felvétele)

A régi Árpád utca még 1955-ben (PSVK HGY)

A Petőfi Sándor Gimnázium új épületszárnyának építése (PSVK HGY)

*A 621. számú Ipari Szakmunkásképző és a kollégium építése
1969-ben (Lakos József felvétele)*

Az Árpád utcai tisztiház bővítése 1969-ben (Lakos József felvétele)

A Martini utca kikövezésének munkálatai (PSVK HGY)

A KTSZ Szolgáltatóházának építése 1971-ben (PSVK HGY)

Az új Tavasz utcai társasházak a hatvanas években (PSVK HGY)

„Kádár-kocka” házak a település egyik új utcájában (PSVK HGY)

*Csatornázási munkálatok a Dózsa György úton
(Lakos József felvétele)*

*Csatornázási munkálatok a Kossuth utca elején
(Lakos József felvétele)*

Térrendezés 1971-ben. Háttérben az épülő művelődési központ (Tömör János felvétele)

A Petőfi Sándor Művelődési Központ építésének befejező munkálatai 1972-ben (PSVK HGY)

Miről írt a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?

Egy rendes sajtótermék általában rendelkezik lapszemle rovattal, ennek mintáján pedig mi is megpróbálkoztunk egy múltbeli eseményeket a korabeli nyomtatott sajtón keresztül bemutató állandó fejezettel, ahol az országos és a helyi lapok hasábjain megjelent cikkek és rövidhírek is terítékre kerülnek. Érdekes megfigyelni rajtuk keresztül nemcsak az éppen aktuális témákat, eseményeket, de a korabeli nyelvezetet, vagy az elmúlt száz esztendőben alaposan megváltozott újságírást, mind a stílust, mind az etikát tekintve. Az egyes bemutatott írásokat a közérthetőség kedvéért mai nyelvre ültetjük át, illetve ahol szükséges, a végén megjegyzéssel látunk el.

„[...] – **Diadal út.** Igazán annak lehet nevezni Karácson Endre miniszteri tanácsos körútját az alsó községekben. Harmincöt tagból álló lovasbandérium kísérte körútján, fehér ruhás lányok gyönyörű tábora üdvözölte, diadalkapu alatt vonult be a községekbe, hogy ezrekre menő választóközönség előtt mondja el igaz, becsületes, magyaros őszinteségű programját. A kiskőrösiek nem szoktak ilyen külsőségekkel is demonstrálni, de a mai programbeszédével hisszük, hogy közel férközik a kiskőrösi választóközönség szívéhez is Karácson Endre.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. május 7-i számában/

„[...] – **Lévai elvtárs félhivatalosa.** Ezt a címet adja lapunknak a Kiskőrösi Hírlap „Két plakát”-os vezércikk írója. Erre csupán csak azt a szerény megjegyzést adresszáljuk emlékszel-e még polgártársam-hoz, tényleg emlékszel-e még polgártársam, hogy ki volt az a nagy hangú, öblöstorkú ünnepi szónok, aki a Csuka Béla elvtárs vörös nászán az ünnepi beszédet eldörögte? Mert bár senkinek félhivatalosa nem voltunk, mi mégis emlékszünk rá! Hát a „Két plakát”-os vezércikk író emlékszik-e még rá? Ha kíváncsi, megmondhatjuk az illető nevét. Kell? Nem kell?”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. május 7-i számában/

„[...] – **Programbeszédék Kiskőrösön.** A Kiskőrösön lezajlott választási mozgalmak történetében emlékezetesnek tartjuk a vasárnapi eseményeket, ez az oka annak, hogy talán a szokottnál egy kissé részletesebben foglalkozunk velük. [...] Karácson Endre és kísérete délután Kecelre kocsizott, honnan ugyanakkor indult Kiskőrösre Meskó Zoltán ny. államtitkár. Rezesbandával 8-10 kocsi-ból álló menet élén 4 órakor érkezett Meskó Zoltán a Petőfi-szobor előtti tere. A gyűlést Márkó Mihály nyitotta meg. Hallani ugyan a szavait nem lehetett, mert a tömeg nem is kívánta meghallgatni, csak sejtette a közönség, hogy a gyűlést megnyitotta. Utána Kuti Dezső dunántúli ev. lelkész kezdett beszélni, azonban a tömegből olyan zsvaj hangzott fel, hogy megkezdett szavait is alig tudta befejezni. A zajongókat Melczér Gyula főszolgabíró ér-

lyes szavai lecsillapították, egyébként a gyűlést kedvezőbb időre kellett volna elhalasztania. Meskó Zoltán ingerült szavakkal kezdte meg beszédét, amelyet végig elégüetlen hangok kísérték. A közbeszólások sem voltak ritkák, Meskó Zoltán alig győzött azokra ríposztolni. Beszéde közben elég gyakran éljeneztek Luca Pált. Valach István is készült felszólalni azonban az általános közszeretből (?) fakadó abcúg! le vele! kiáltások miatt végül elállott a szótól. Végül is a községi bírónak kellett a gyűlést berekeszteni.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. május 14-i számában/

„[...] – **Feljelentések.** A választási küzdelemmel kapcsolatosan egyre-másra mennek a feljelentések a tisztviselők ellen a felettes hatóságokhoz. És érdekes, hogy a feljelentések a Meskó párt részéről történnek, s eddig sem a Karácson, sem a Luca pártnak nem jutott eszébe, hogy a község ama vezető tisztviselőit, akik a legvehemensebben korteskednek, feljelentették volna.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. május 21-i számában/

„[...] – **Csak május 21-ig.** Eddig és nem tovább tart a korteskedés, nyilvános népgyűlés és szónoklás, mert a kormány május 22-től június 10-ig minden további választási agitációt beszüntetett. Nagyon helyes. Hisz aki eddig nem tudta magát a választók kegyeibe belegorombáskodni, azon már nem segít, ha százszor hivatalos jelölt is.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. május 21-i számában/

„[...] – **Személyi hír.** Gróf Bethlen István Magyarország miniszterelnöke múlt szombaton különvonaton nagy kísérettel átutazott Kiskőrösön. Kiskunhalasra ment báró Prónay György egységspárti jelölt támogatására. Útközben Szabadszálláson, Fülöpszálláson és Csengődön megállt a miniszterelnök vonata, ahol a községek küldöttségeit fogadta. Mi kiskőrösiek nem voltunk abban a szerencsés helyzetben, hogy a miniszterelnök urat hallhattuk volna, mert a különvonat csak átrobogott Kis-

kőrösön anélkül, hogy nekünk legalább csak fűtyült volna. Pedig itt is van ám „hivatalos” jelölt!”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. május 28-i számában/

„[...] **A kiskőrösi választókerületben ajánlottak:** Karácson Endre budapesti lakos egységes kormánypárti, Luca Pál kiskőrösi lakos független kisgazda- földműves- és polgári párti, Meskó Zoltán budapesti lakos keresztény kisgazda- földműves- és polgári párti pártállással, kikre érvényes szavazatok leadhatók.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. május 28-i számában/

„[...] – **Lezajlott a választás.** Vasárnap volt a képviselőválasztás a kiskőrösi választókerületben. Az egész kerületben a legnagyobb rendben ment végbe a választás és sehol sem váltott ki a választási izgalom semmiféle rendezavarást. Három jelölt küzdött a mandátumért, s mivel abszolút többséget egyik sem kapott, hétfőn pótválasztás lesz Meskó Zoltán és Lucza Pál között. Az első választás eredménye a következő: Meskó Zoltán 3338, Lucza Pál 2916, Karácson Endre 1351. Úgy látszik a választóknak csak a fele élt szavazati jogával.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. június 4-i számában/

„[...] – **A képviselőválasztás eredménye.** A pünkösdhétfőn lezajlott nemzetgyűlési képviselőválasztása kerületben az alábbi eredménnyel végződött. Meskó 5238, Lucza 4168. Ezen eredmény szerint Meskó Zoltán lett 1.070 szótöbbséggel a kiskőrösi választókerület nemzetgyűlési képviselője.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. június 11-i számában/

„[...] – **Választás után.** Elnémult a harci zaj s úgy a győztes, mint a bukott jelöltek levonultak a porondról. Jó volna, ha a választók közti ellentét is elcsitulna, s mindenki belenyugodna a változatlanba. Nem érdemes egymást marni, mert abból sem a köznek, sem a marakodóknak nincs semmi haszna. A győztesek örüljenek a győzelemnek, s ne bosszúálláson gondolkodjanak, a legyőzöttek minden keserűség nélkül nézzék a győzők örvendezését abban a tudatban, hogy a kerék egyszer föl, egyszer le, s a legyőzöttekből is lehetnek még győzők.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1922. június 11-i számában/

„[...] **A sovány képviselőjelölt.** A Kalocsai Ujságból vesszük át a következő hírecskét: Lucza Pál egyike a kiskőrösi pályázóknak, április 28-án Nemesnádudvaron programbeszédet tartott. – Hogy tetszett a beszéd? – kérdezték az egyik polgártól. – Nem nagyon tetszik nekiünk ez a jelölt. – válaszolt a kérdezt. – Miért nem? – Mert nagyon sovány. – volt a lakonikus válasz.”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap című hetilap 1922. május 7-i számában/

„[...] **Választási mozgalmak.** Lucza Pál önjelöltet oly megható szeretettel fogadta Keczel község közönsége, hogy szóhoz sem engedték jutni; nem voltak kíváncsiak a radikális zsidók által szájába adott világmegváltó eszmék dicsőségéből álló üres fecsegéseire, s miután a választóközönség ekként elkergette a Rassay-párt demagóg fegyvertáborából kilopkodott éczesekkel dolgozó jelölt urat, így kénytelen volt ökelme néhány a vörös eszméktől még mindég áthatott hívével egy kis zárt udvarba visszavonulni. Mindenesetre jobban tenné, ha végképp visszavonulna, de az eke szarvához, amelynek vezetéséhez kétségkívül nagyobb képességei vannak, mint országos politikai ügyek intézéséhez.

Bár a liberális Karácsony-párt a legnagyobb erőfeszítéssel, meg nem engedett törvénytelen eszközökkel (pénzzel, itatással, etetéssel, szivarok kiosztásával) korteskedik, a miniszteri tanácsos urat ennek dacára nem nagy szeretettel fogadták május 1-én Császártöltésen, hol megtartott programbeszéde alatt igen kevés éljont kapott. Nem hisszük, hogy legyen a kerületünknek boldog Karácsonya.

A kerület józan gondolkodású választói, a keresztény nemzeti gondolat és irányzat őszinte hívei mindenütt kitartanak Meskó Zoltán személye mellett. [...] Kiskőrös község

keresztény gondolkodású lakosságának többsége szintén meg fogja mutatni az urnánál, hogy nem engedi magát a liberális jelszavak által félrevezettetni, mert igen jól tudja, hogy mögötte most is csak a magyarságot gúzsba kötő zsidó nagytőke áll!”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap című hetilap 1922. május 7-i számában/

„[...] **Programbeszéd.** Idehaza [ti. Kiskőrösön] bűnös kezek földalatti aknamunkával dolgoztak, ugyanazok a szőrös kezek izgattak és bujtogattak, amelyek még most is piszkosak, festékesek annak a vörös lobo-gónak a rúdjától, melyet oly görcsösen szorongattak nemrégiben a markukban. Ezek, az ehhez hasonló, s a konjunktúra-lovagok szándékoztak bérenceikkel azt a hatalmas lefolyású népgyűlést mindenáron megzavarni, mely végül Meskó Zoltán snájdig bátor fellépése, kiváló dekatterri szónoki képessége, s a közbeszólóknak adott ügyes riportjai folytán valóságos diadalává változott. A komoly, józan elem rögtön meglátta melyik oldalon van az erő és igazság, s végül kitörő lelkesedéssel szavazott bizalmat eddigi képviselőjének, akinek hívei napról-napra szaporodnak, s megválasztása majdnem biztosra vehető.”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap című hetilap 1922. május 14-i számában/

„[...] **Vigyázzatok Lucza szavazók!** A választások megejtése előtt még egyszer figyelmeztetni kívánjuk a szavazókat, hogy ez alkotmányos jogaik gyakorlása, a voksok leadása előtt alaposan szálljanak magukba és gondolják meg, milyen pártra adják szavazatukat, ha a Rassay párti Luczára szavaznak. Ez a párt ugyanis a zsidó liberális-demokrata Vázsonyi, Schlézinger és társainak a kreatú-

rája, mely tudvalevőleg sem keresztény, sem nemzeti alapon nem áll, hanem a Károlyi-féle 1918-as szennyes zsidó uralmat és köztársaságot igyekszik visszaállítani. Aki tehát Luczára szavaz, öntudatlanul s akaratlanul is forradalmat és a vörös zsvány rémuralmat mozdítja elő.”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap című hetilap 1922. május 21-i számában/

„[...] **Az elmúlt választás** alkalmával beigazolódt, hogy a választás mindenütt a teljes nyugalomban és rendben folyt le, terrort a proletárok által támogatott Lucza -párt fejtett ki csupán, akik állítólag följújtással fenyegették meg azokat, akik Meskóra mernek szavazni. Hogy ez a féktelen izgatás és terror az ellenpárt részéről a pótválasztáson be ne következhesen, kérjük összes olvasóközönségünket, s a veliünk érző választókat, hogy hasonló atrocitásokat és fenyegetéseket azonnal bejelenteni szíveskedjenek az illetékes hatóságoknál.”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap című hetilap 1922. június 4-i számában/

„[...] A kiskőrösi választókerületben a választások lezajlása után a szavazatok a következőképp oszlottak meg: Meskó 5238, Lucza 4167, és így 1071 szavazattöbbséggel folyó év június 6-án Posgay Béla választási biztos és báró Jeszenszky Ignác választási elnök Meskó Zoltánt megválasztott képviselőnek nyilvánította, aki mandátumát nyomban át is vette. Barátai és hívei szeretett képviselőjüket lelkesen megéljenztek.”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap című hetilap 1922. június 11-i számában/

